

De Husjepraim en Iskepolle

Vandaag de dag heeft ieder huis wel één of twee of zelfs meer WCs (watercloset) voor onze kleine en grote boodschappen. Ja zelfs zijn er tegenwoordig WCs waar je achterste schoon wordt gespoeld met een straal water. En achter het huis staan doorgaans twee of meer grote KLIKO's die we om de twee weken langs de weg zetten om geleegd te worden. En wie iets brengt bij het grofvuil in Koudum zal ervaren dat daar de auto's met aanhangers, afgeladen met afdankte spullen, vaak in de file staan. En dan hebben we het nog niet eens gehad over het oud papier voor de school en flessen die we in de glascontainer gooien. Ja, als je er bij stil staat leven we echt in wegwerp maatschappij. Maar is dat altijd zo geweest?

Nu afval zal er altijd geweest zijn. Maar in vergelijking met 50 jaar terug produceren we met zijn allen nu velen malen meer afval dan toen. En dat de verwerking van ons afval in het verleden (in Hindeloopen) heel anders was georganiseerd realiseerde ik mij toen ik bij het doornemen van mijn verzameling oude foto's een foto tegen kwam met daarop de zogenaamde 'Husjepraim' uit de jaren zestig van de vorige eeuw.

En ja hoor bij het zien van die oude foto begon ik, zoals mij wel vaker overkomt, te dagdromen over de tijd dat de 'Husjepraim' bijna dagelijks door Hindelooper wateren voer om ons afval naar de 'Iskepolle' te brengen.

Ondanks, of juist omdat, ik begrijp dat velen de 'Husjepraim' en de 'Iskepolle van Hylpen' niets meer zegt wil ik u graag deelgenoot maken van deze dagdroom van mij over hoe vroeger ons afval zijn weg vond.

Hoe was het?

Op diverse oude foto's uit het begin van de 20ste eeuw is te zien dat in die tijd het toilet, of op zijn Hylpers 't Husjen' achter op het erf boven de sloot stond. In dit 'Husjen' boven de sloot kwamen de resten van menselijke spijsvertering rechtstreeks in de sloot terecht. Dus een soort open riool. It Husjen had in Hindeloopen echter de bijnaam Jappet ral-lal.

*Rijmpje:
Jappet ral-lal. Steat op de wal.
Hy iis naat fan flesk of fan blo.
Mar dweit alle minsken go*

Nu heb ik dit zelf niet meer meegemaakt maar uit verhalen van ouderen weet ik dat dit met name in de winter toch wel voor onsmakelijke taferelen zorgde. In de zomer viel het product wat men op 't Husjen' produceerde in het water en spoelde gelijk weg of, zo ook wel voorkwam, slobberden de stadseenden het op. In de winter, als er ijs in de sloten lag, bleef de productie echter op het ijs liggen. Nu was het wel min of meer een maatschappelijke verplichting om de in de winter een 'bit' (gat) onder 't Husjen' in het ijs te kappen zodat alles normaal in het water terecht kwam. Maar ja, ook vroeger waren er mensen die het met maatschappelijke verplichtingen niet zo nauw namen. Op sommige plekken zag men in de winter dan ook ware bruine ijsbergen onder 't Husjen'. (*Ik denk echter niet dat deze ijsbergen drommen bezoekers naar Hindeloopen lokten*). Voor de kleine boodschap van de mannen waren op vele erven een klein pishoekje ingericht.

Maar ook het poepen in de buitenlucht kwam, met name bij de mannen, veelvuldig voor. Overdag even achter de zeedijk, in de luwte van de oude palen van de zeewering, poepen was niets bijzonders. En als men buiten Hindeloopen hoge nood kreeg was er altijd wel een slootkant waar men terecht kon. En inderdaad een pol gras was toen voldoende voor de nabehandeling van een poepbeurt.

En wie het boek 'De Oerpolder' van Hielke Speerstra heeft gelezen zal weten dat in boeren kring het poepen boven de groep in de stal vroeger de normaalste zaak van de wereld was. En dat zal in Hindeloopen niet anders zijn geweest.

Wanneer men in Hindeloopen het tonnenstelsel, wat toen als veel hygiënischer werd ervaren, is ingevoerd is niet precies duidelijk. Dat zal schat ik rond 1920 geweest zijn. Overigens zal deze overgang naar het tonnenstelsel niet in één jaar uitgevoerd zijn. Dat zal een proces van jaren geweest zijn.

De 'Husjes' verhuisden van boven de sloot doorgaans naar elders op het erf. Deze 'nieuwe Husjes' waren uitgerust met een ton onder de zitting. De 'stevige bootschap' viel - doorgaans duidelijk hoorbaar - met plons in de ton. En in de meeste 'Husjes lag een stapel oude kranten op de bril (zitting) voor de nabehandeling. Een bijkomstig voordeel hierbij was dat als je een lange zitting had je gelijk nog even het vergeten nieuws kon doornemen. In luxe gevallen - of als er bezoek over de vloer was - werden de kranten in keurige vierkante stukjes geknipt en aan een touwtje geregen en ergens in 'It Husjen' opgehangen. Voor de frisse lucht was in de meeste 'husjes' in de deur een klein raampje - zonder glas - in de deur of de zijkant. Het hoe en waarom is me niet duidelijk maar in Hindeloopen was deze ventilatie opening in vaak ruitvormig.

Met invoering van de tonnetjes zal, denk ik, ook de 'Iskpolle' ontstaan zijn. Dit was een stuk omheind terrein van circa 15m x 15m aan de Indijk circa 50 voor de huidige rondwegbrug. Op dit terrein twee grote compostbakken voor de inhoud uit de tonnen en een betonnen hokje voor opslag van lege tonnen en materialen. Aan de Indijk een stalt van beton voor het schoon spoelen van de tonnen.

In mijn tijd kwamen 'Thonus' en 'Doekele' één of twee keer in de week langs om de volle 'Husjeton' te verwisselen voor een nieuwe ton. Bij kleinere gezinnen gebeurde dat één keer per week, bij grotere gezinnen was twee keer per week een nieuwe ton nodig. De volle ton werd dan op karretje, waar een stuk of 15 tonnen op konden, vervoerd naar een praam die ergens in Hindeloopen lag. In mijn tijd was dat meestal bij de Thomasbrug. Maar er zijn ook foto's bekend waar het overladen bij de Kattebrug gebeurde. In sommige gevallen waren sommige tonnen wel eens te vol zodat er ook wel eens wat gemorst werd. Soms kon een spoorzoeker het spoor dan ook volgen waar de kar met tonnen langs gereden was. Maar dat hoorde er bij en daar maakte niemand zich druk om. Als alle tonnen geladen waren, soms wel twee of drie lagen hoog, werd de praam met de hand geboomd naar de 'Iskepolle' gevaren. Een oud liedje wat herinnerd aan de 'husjepraim' was:

***Tjingo bel, tjingo bel.
Alles gaat op stoom.
Maar de Husjepraim
wort doewt mei de boam.***

Op 'Iskepolle' werden de tonnen geleege in grote betonnen baken. De inhoud van deze tonnen werd vermengd met organisch afval zodat er een soort compost/vaste mest ontstond. Dat werd gebruikt door boeren die bouwland hadden of het werd afgevoerd naar tuinderijen in Noord Holland. Het vloeibare deel (gier) uit deze bakken werd door de omliggende boeren gebruikt voor bemesting van de weilanden. Nadat de tonnen geleege waren werden ze omgespoeld in de naastgelegen 'Indijk'. Hiervoor gebruikte men een soort haak zodat men de ton staande op het stalt goed kon omspoelen. Na deze spoelbeurt werd, voor de ontsmetting, een scheut caroleum in de ton gegoten wat vervolgens met een bezem door de hele ton werd verdeelt. Hierna werden de lege tonnen weer op de praam gezet en boomden Thones en Doekele weer naar Hindeloopen. Hiermee was de verwerking van het menselijk afval in Hindeloopen rond.

Het huisvuil: Mogelijk ging het ophalen van het huisvuil voor mijn tijd anders. Mijn herinnering gaat ongeveer terug tot 1950-1955. Toen werd het huishoudelijk afval opgehaald met een kar die speciaal voor dit doel was ontworpen. Het was een soort grote bak (circa 2 m x 0,8 m) op wielen. De voorkant kon i.v.m. het ledigen er voor weg gehaald worden. Tijdens de rondgang door Hylpen werden de afvalbakken achter van het erf gehaald en geledigd in de kar. Ja inderdaad u leest het goed, de afvalbak behoefde niet aan de straat gezet te worden. Ja, ja wat een service he. En deze afvalbakken waren ook nog niet standaard. Ieder had zijn eigen bak, ton of iets dergelijks wat gebruikt werd voor het afval. Als de kar vol was werd de volle kar over gestort in de 'husje praim'. Na diverse karren vol was de praam volgeladen en voer men deze (op de boom) naar de 'Iskepolle'. (*Voor de niet Hylpers; Iske = as. Polle = stukje grond.*) Daar werd de praam geleege en grofweg gesorteerd op min of meer organisch afval en onbruikbaar afval. Het organisch afval kwam in dezelfde bakken als waar de tonnetjes in werden geleege. Het onbruikbare afval werd ergens opgeslagen en eens het jaar afgevoerd.

Opmerking: De samenstelling van het afval was natuurlijk heel anders dan tegenwoordig. De hoofdzaak van het afval was het as uit de met steenkool en hout gestookte kachels. Vodden, lompen en metalen waren toen nog geld waard. En gezien toen ieder dubbeltje werd omgekeerd voor het werd uit gegeven kwamen dit soort dingen niet in de afvalbak terecht. Ook (papier) verpakkingsmaterialen kwamen toe nagenoeg niet voor. En weinig (kranten) papier was grotendeel al gebruikt 'voor de nabehandeling in de 'husjes'.

Maar Hindeloopen ging ook op het afvalgebied met zijn tijd mee. Er werd op zeker moment (ik schat circa 1955) een standaard afval emmer in gevoerd. Dit was een soort grote metalen emmer (ik schat 25 liter) met afsluitbaar deksel. Deze emmer moesten echter. In tegenstelling als daarvoor, op gezette tijden wel aan de kant gezet worden. Toen de kachels en daarmee de (soms hete) as verdween en het plastic zijn intrede deed werd de afval emmer afgedankt en werd het afval in plastic zakken langs de weg gezet en afgevoerd. (*Dit zal circa 1970 -1975 geweest zijn*) Weer een aantal jaren later kregen we de ons welbekende 'Kliko' om ons afval in aan te bieden. Voor sommigen leken deze kliko's toen ze werden ingevoerd veel te groot. Maar als men ze tegenwoordig langs de kant van de weg ziet staan valt het op dat bij vele kliko's de klep amper of niet meer dicht kan.

Tot wanneer de 'husjepraim' heeft gevaren is bij niet bekend. Maar op zeker moment, ik schat in zestiger jaren van de vorig eeuw, werd de ophaaldienst van de gemeentereiniging gemoderniseerd. Er werd een elektrisch aangedreven (accu's) wagen aangeschaft om huisvuil en tonnetjes in Hindeloopen op te halen zodat alle afval, zonder overladen op de praam, rechtstreeks afgevoerd kon worden naar de 'Iskepolle'. Deze op accu's aangedreven wagen werd in Hindeloopen 'de MIK' genoemd. (*Reden van deze naam mij niet bekend*)

Speciaal voor 'de MIK', die aangedreven werd op een voorwiel in het midden, werd het toen nog halfverharde Tuinbouwland voorzien van betontegel in het midden.

Na enige jaren van trouwe dienst werd ook 'de MIK' met pensioen gestuurd en ging men in Hindeloopen over tot de nu nog algemeen bekende vuilniswagen. De tonnetjes, zoals eerder beschreven, waren toen al afgeschaft omdat de menselijke restproducten reeds onzichtbaar via een ondergronds rioolstelsels werden afgevoerd. Overigens zei vermeld dat deze uitwerpselen nog lange tijd indirect via het riool in sloten liep.

Opmerking: Zoals hiervoor verteld kwam bij de 'Husjes' boven de sloot de menselijk ontlasting rechtstreeks in de sloten terecht. Gelet op de hygiëne was het zogenaamde tonnenstelsel een flinke stap vooruit. Het menselijk afval werd toen afgevoerd en kwam niet in meer de sloten terecht en werd voor een grootdeel hergebruikt. Met de invoering van het watercloset en het rioolstelsel, deed men in feite een stap terug. Ondanks dat men het niet zag kwam het menslijafval terecht in de sloten want in eerste instantie loosden de riolen op het waters in en rond Hindeloopen. Het dieprioel zoals we dat tegenwoordig kennen, waarbij het riool rechtstreeks naar de waterzuivering word afgevoerd, is denk van rond 1980.